

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΝ

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΚΡΙΤΗΣ, Ο ΕΚ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ*

ΥΠΟ

ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Κατὰ τὸ ἔτος 1656, ὁ ἰσχυρὸς Δημητσανίτης Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Παΐσιος ὁ Λαμπάρδης ἰσχυροφαντεῖται πρὸς τὸν Ἀνθύπατον, ὅτι κατεσκεύασε δῶρον διὰ τὸν βασιλέα τῆς Μοσχοβίας κορώναν ἀδαμαντοκόλλητον. Ἐνῶ δὲ ἡ ἐπίμαχος κορώνα, συνοδευομένη μὲ σχετικὴν ἀναφορὰν τοῦ Ἀνθυπάτου, ἐστέλλετο εἰς Ἀδριανούπολιν πρὸς τὸν Κιοπρουλῆν, ὁ πατριάρχης Παΐσιος εὗρίσκετο ἐγκλειστος εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει φυλακάς. Διὰ τὴν προληφθῆ ἢ ἐναντίον τοῦ Πατριάρχου ἐπιβαρυντικὴ ἀναφορὰ τοῦ Ἀνθυπάτου, ἀποστέλλεται παρὰ τῶ ἐν Ἀδριανουπόλει Βεζύρη ὁ συμπολίτης τοῦ Παΐσιου παπα-Θεοδώρητος καὶ ἕτερος Δημητσανίτης παπα-Διονύσιος, μεθ' ἑτέρων δύο ἀγιοταφιτῶν².

Ὁ Ἱεροσολυμίτης οὗτος ἱερεὺς Θεοδώρητος βραδύτερον ἀνῆλθεν ἐπὶ τὸν ἔνδοξον μητροπολιτικὸν θρόνον Λακεδαιμονίας, τῇ ὑποστηρίξει πιθανῶς καὶ τοῦ ἀπελευθερωθέντος ἔκτοτε συμπολίτου, ἂν μὴ καὶ συγγενοῦς αὐτοῦ πατριάρχου Παΐσιου³. Ἄλλ' οὔτε πότε ἐχειροτονήθη μητροπολίτης

* Ἀπόσπασμα ἐξ εὐρύτερας ἐργασίας περὶ τῆς Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ παρόντος ἀποσπάσματος ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Σπαρτιατικὰ Χρονικά», Ἔτ. Η' (1945), περιόδ. Β', φ. 4(78—80), σελ. 61—63.

1. Ὁ τρίτος τῆς περιφήμου τριάδος τῶν ἐκ Δημητσανῆς πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων, μετὰ τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν Ἀράβων πατριαρχῶν. Οἱ δύο προηγούμενοι τοῦ Παΐσιου, Σωφρόνιος Καρκαλάς καὶ Θεοφάνης Καράκαλλος. Περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Παΐσιου ἔχομεν συνοπτικὸν μελέτημα: Κυρίλλου Ἀθανασιάδου, Τὰ κατὰ τὸν δόιδιμον Παΐσιον, Πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τόμ. Δ' (1892/94), σελ. 211 κ. ἑξ.

2. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων (Νοταρᾶ), Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχουσάντων (Δωδεκάβιβλος), ἐν Βουκουρεστίῳ, 1715, σελ. 1197. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ἱεροσολυμιάς, ἥτοι ἐπίτομος ἱστορία τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, ἐν Ἱεροσολύμοις 1862, σελ. φισ'. Πρβλ. καὶ Β. Α. Μυστακίδην, ἐν τῇ «Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν», τόμ. ΙΒ' (1936), σελ. 188. Κυρίλλου Ἀθανασιάδην, ἐνθ. ἄνωτ. 221—222.

3. Ὁ Ἐμ. Γ. Παντελάκης, ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. ΙΒ', σελ. 507γ (ἐν λ. Θεοδώρητος), θεωρεῖ τὸν ἡμέτερον Θεοδώρητον ἀρχιδιάκονον τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ εἰς μητροπολίτην Λακεδαιμονίας, στηριζόμενος ὡς φαίνεται εἰς τὸν Καισάριον Δαπόντε· Κ. Ν. Σάθα, Με-

Λακεδαιμονίας ὁ Θεοδώρητος γνωρίζομεν, οὐτ' ἐπὶ πόσον χρόνον παρέμει-
 νεν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Θεοδώρητος ὑπῆρξε προσφιλὲς τέκνον τῆς Δημητσά-
 νης, τὸ δὲ ἐπωνυμιον αὐτοῦ ἦτο *Κριτής*¹.

Μία μόνη περὶ Θεοδώρητου, ὡς μητροπολίτου Λακεδαιμονίας, πληρο-
 φορία ὑπάρχει, ὅτι κατ' Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1674 καθηρέθη τοῦ ἐν Μυστροῦ
 θρόνου! Τὴν πληροφορίαν ἀναγράφει ἡ γνωστὴ καὶ οὐχὶ ἀπηλλαγμένη
 σφαλμάτων περίληψις τῆς *Νομικῆς Συναγωγῆς*, τῆς ὑπὸ τοῦ Δοσιθέου Νο-
 ταρᾶ, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, συνταχθεῖσης².

Ἄλλ' ὁ Θεοδώρητος, μεταξὺ τῶν «ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ λαμπάντων
 Ἑλλήνων» κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καταλεγόμενος, θεωρεῖται ἀγιώ-
 τατος ἀνὴρ καὶ θεοσεβέστατος, πεπαιδευμένος τὴν θύραθεν καὶ νεωτέραν
 φιλολογίαν, ἐξηγητῆς τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν Πατέ-
 ρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ρήτωρ δεινὸς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ θείου λόγου,
 ὡς χαρακτηρίζουν αὐτὸν οἱ Καισάριος Δαπόντε καὶ Δημήτριος Προκοπίου³.
 Ἄν λοιπὸν ἀληθεύῃ ἡ πληροφορία περὶ καθαιρέσεως τοῦ ἀγιωτάτου καὶ
 θεοσεβοῦς τούτου ἀνδρός, ἐλλείπουν πάντως τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης ἀδστη-
 ρᾶς αὐτοῦ μεταχειρίσεως. Ἴσως ὅμως πρόκειται περὶ παραίτησεως μᾶλλον
 ἢ καθαιρέσεως, διότι ὁ Θεοδώρητος μετὰ τὸ ὡς ἔτος καθαιρέσεως μνημο-
 νευόμενον 1674, ἀπαντᾷ εἰς ἐπίσημα πατριαρχικὰ γράμματα ὑπογεγραμμένος
 ὡς π ρ ὡ η ν Λ α κ ε δ α ι μ ο ν ι α ς. Ὡς γνωστόν, οἱ καθαιρούμενοι ἀρχιε-
 ρεῖς μεταπίπτουν εἰς τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν, ὡς οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν
 τοῦ στρατιώτου, ὡς π ρ ὡ η ν δὲ χαρακτηρίζονται οἱ διατελέσαντες τοιοῦτοι
 καὶ παραιτηθέντες, διατηροῦντες ὅμως ἀσφαλῶς τὰ ἐκ τοῦ βαθμοῦ των

σαιωνικῆ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', ἐν Βενετία 1872, σελ. 109. Συνομώτατα καὶ παρεμ-
 φερῆ λόγια ἀφιεροῦ εἰς τὸν Θεοδώρητον καὶ ἡ ἡμιτελὴς Ὑψηλοεκκλησιαστικὴ καὶ Χριστιαν-
 ικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια, τόμ. Γ', σελ. 915.

1. Ὁ πολὺς μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας, ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ καθιερω-
 θέντι, λανθάνοντι δὲ ἤδη, κώδικι τῆς μητροπόλεως ταύτης, σημειοὶ τὸν Θεοδώ-
 ρητον ὄν ἐν τῷ σχετικῷ καταλόγῳ, προσθέτων: «ὁ καλούμενος κριτής» (γρ. Κρι-
 τής), χωρὶς νὰ παρέχῃ ἀξίαν λόγου περὶ αὐτοῦ πληροφορίας. J. Duchon, Re-
 cherches historiques sur la principauté Française de Morée et ses hautes ba-
 ronnies, τόμ. Α', Paris 1845, σελ. LX καὶ LXXX. Βλ. προχειρότερον *Μελετήν*
Γαλανοπούλου, Ἐκκλησιαστικαὶ σελίδες Λακωνίας, ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 159.

2. Κ. Ν. Σάθα, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 600. Ἐνταῦθα (στίχ. 10—11) διάδοχος τοῦ
 Θεοδώρητου ἀναγράφεται Κύριλλος, εὐθὺς δὲ κατωτέρω (στίχ. 19—20) Ἰωάσαφ.

3. Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμ. Γ', σελ. 108-109, 487. *Μελετήν*
Ἀθηνῶν (τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων), Προσθήκη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας... Τόμ.
 Δ', ἐν Βιέννῃ 1795, σελ. 69. *Μαν. Γεδεών*, Τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ τῶν κάτω χρόνων, ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», Η' (1887/88),
 σελ. 196α. Γ. Α. Σιαμιση, Μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὰ ἔτη 1674—1720,
 ἐν τοῖς «Σπαρτιατικοῖς Χρονικοῖς», Ἔτ. Ε' (1941/42), φ. 53-55, (Δβριος 1941—
 Φεβρ. 1942), σελ. 43—44.

ἀπορρέοντα δικαίωματα. Οὕτως, ὁ Θεοδώρητος διατρίβων, ὡς φαίνεται, ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 1691, υπέγραψε τὸ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Καλινίκου Β' ἀπολυθὲν συνοδικὸν γράμμα, περὶ τῶν μυστηρίων τῆς θείας εὐχαριστίας¹ καὶ ἀκολούθως τὸ εἰς τὴν θμελίωσιν τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς ἀπολυθὲν σγίλλιον ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατριάρχου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος².

Ἐξ ἄλλου, πρὸ τῶν ἀνωτέρω, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρητου μνημονεύεται κατὰ τὸ ἔτος 1679 εἰς τινα σημείωσιν χειρογράφου χαρτίνου κώδικος, ὅστις φέρεται ὑπ' ἀριθ. 330 μετὰ τῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Ἴδου ἡ σημείωσις: *Αχθ' (=1679) τωπαρῶν Χρυσσοστομικον ἡπάρχει τοῦ μιτροπολήτου κ(υρίο)ν κ(υρίο)ν κῆρ Θεοδορίτου τοῦ ἐξεΛακεδαιμονείας³*, προφανῶς οὐχὶ ιδιόχειρος τοῦ Θεοδώρητου. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι εἰς τὴν προκειμένην ταύτην σημείωσιν ὁ Θεόδωρητος δὲν χαρακτηρίζεται κατὰ τὸ ἔτος 1679 ὡς πρῶν Λακεδαιμονίας, καίτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν προΐστατο, κατὰ τὰς ἀνωτέρω πηγὰς, τοῦ ἐν Λακεδαίμονι θρόνου.

Ὁ Λεκιὲν σημειῶν τὸν Θεοδώρητον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ καταλόγῳ τῶν μητροπολιτῶν τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς⁴ στηρίζεται ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Δοσιθέου Νοταρᾶ, πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τοῦ Κορινθίου, καθ' ἃς —εἶδομεν— πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πατριάρχου Παῖσιου, μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν ὁ παπὰς τότε Θεοδώρητος, ὁ «μετέπειτα χρηματίσας μητροπολίτης Λακεδαιμονίας», ὁρίζει δὲ ὁ Λεκιὲν ὅτι τοιοῦτος διετέλεσεν ὁ Θεόδωρητος κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀκριβέστερον δὲ τὸ ἔτος 1672. Ἐπὶ τούτοις, ὡς ὁ Λεκιὲν πληροφορεῖ, ὁ Θεόδωρητος ἔχει ὑπογράψει τὴν γνωστὴν ἀπὸ 1 Ἰαν. 1672 Ἀπάντησιν τῆς ὑπὸ τοῦ πατρ. Διονυσίου Δ' τοῦ Μουσελίμη συγκληθείσης Συνόδου, ἐπὶ τῶν ἐρωτημάτων τῶν ἐν Ἀγγλίῳ Καλβινιστῶν, περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κλπ.⁵ Ἀρῶ-

1. *Μαν. Γεδεών*, Κανονικαὶ διατάξεις, Τόμ. Α', ἐν Κων/πόλει 1888, σελ. 105. *Γ. Α. Σταμίρη*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 43-44.

2. *Ἀθ. Κομνηνοῦ*—*Υψηλάντου*, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν... τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐκδίδοντος Γερμανοῦ Ἀφθονίδου, ἐν Κων/πόλει 1870, σελ. 208. *Α. Μ. Χ(αμουδοπούλου)*, Ἡ πατριαρχικὴ τοῦ Γένους Μεγάλῃ Σχολῇ, ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», Ἔτ. Α' (1880/81), σελ. 151α. *Γ. Α. Σταμίρη*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 44, ἐνθα καὶ ἐπανόρθωσις παρανοήσεων τοῦ Δ. Χ. Δουκάκη.

3. *Ἀθ. Παπαδοπούλου*—*Κεραμέως*, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμ. Δ', ἐν Πετρούπολει 1899, σελ. 305. *Γ. Α. Σταμίρη*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 43.

4. *Mich. Le-Quien*, *Oriens Christianus*, Τόμ. II, ἐν Παρισίοις 1740, σελ. 192. Ἐνταῦθα ἡ εἰς τὸν Δοσίθεον παρακομπῆ ἀναγράφεται: Βιβλ. II, Κεφ. 2, παρ. 6, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ: Βιβλ. IB', κεφ. Β', παρ. 6.

5. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 314 καὶ ὑποσ. 2.

6. Ἡ πρὸς Καλβινιστὰς περίφημος ἀπάντησις τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Δ' περιέχεται ἐν τέλει τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ *Ant. Fouquieré*, *Synodus Hierosolymitana*, ἐν Παρισίοις 1678, ἥτις τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὑπὸ τὸν τί-

μενος ὁ μακαρίτης Δουκάκης ἐκ τοῦ Λεκιέν, μὴ ἰδὼν ὁ ἴδιος τὸν Δουσίθεον, ὃν Δωροθέον δις ὀνομάζει, κακῶς δὲ ἐκ τῶν λατινικῶν μεταφράζων καὶ παραπέμπων, μετέβαλε τὸν παπὰν Θεοδώρητον εἰς πάπαν (!) Θεοδώρητον '.

Ὡς πιστεύομεν, ὁ Θεοδώρητος ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 1670 ἀπαντῶντος μητροπολίτου Γαβριήλ ², ὃν ὁμως, ἐκ κακῶν πληροφοριῶν προφανῶς, ὁ Ἀνανίας ³ ἀναγράφει μεταγενέστερον τοῦ Θεοδώρητου. Πάντως φαίνεται γεγονός ὅτι ὁ Θεοδώρητος ἐπὶ βραχὺ προέστη τοῦ ἐνδόξου τῆς Λακεδαιμόνος θρόνου καὶ δὴ μετὰ τὸ ἔτος 1670 καὶ πιθανῶς μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1674.

Κατὰ τὰ ἔτη τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς τοῦ Μορέως (1685—1715) καὶ πρὸ αὐτῆς, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου τελεῖ ἡνωμένη μετὰ τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας ⁴. Ὁ Θεοδώρητος, ὡς κυριάρχης τῆς περὶ τὴν Δημητσάναν χώρας, σημειοῦται ἐν ἐπιγραφῇ τῆς παρὰ τὴν Γορτυνιακὴν Στεμνίτσαν μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς Χρυσοπηγῆς ἐπιλεγομένης ⁵. Ἄλλ' ἡ κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ τῆς μονῆς ταύτης παρεδόθη μέχρις ἡμῶν ἑλλιπῆς καὶ κατὰ τὴν χρονολογίαν αὐτῆς παρακεχαραγμένη, φέρουσα χρονολογίαν ΑΥΛΒ=1432, ἣτις ἐὰν ἦτο πραγματικὴ, σὺν τοῖς ἄλλοις θὰ ἐσημειοῦτο ἀπὸ κτίσεως κόσμου, κατὰ τὸ βυζαντινὸν χρονολογικὸν σύστημα,

τλον: *Synodus Bethleemitica*, ἐν Παρισίοις 1676, ἀνεδημοσιεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἰω. Σακκελίωνος, ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», "Ἐτ. Α' (1881), σελ. 88 κέξ., ἀλλ' ἄνευ τῶν ὑπογραφῶν τεσσάρων εἰσέτι πατριαρχῶν καὶ ὑπερεπισκόπων ἀρχιερέων, ὡς βλ. ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἱερ. Βιβλ. Τόμ. Α', σελ. 332—336.—Γενναδίου Μ. Ἀραμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, Μέγ. Α', ἐν Κων/πόλει 1933, σελ. 178, ὑποσ. 9.—Πρβλ. Χρ. Παπαδοπούλου, Ἀπόπειρα ἐνώσεως μετὰ τῶν Ἀγγλων ἀνωμότων..., ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1911, σελ. 37.

1. Δημ. Χ. Δουκάκη, Κατάλογος μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμόνος, ἐν τῷ «Ἱερῷ Συνδέσμῳ», "Ἐτ. Η' (περίοδ. Β'), τεύχ. 182 (1 Δεβρίου 1912), σελ. 12. Ὁ Δουκάκης ἐκ συγχύσεως παραπέμπει εἰς Δωροθέου, Ἱεροσολυμιτικὴν Βιβλιοθήκην.

2. Μαν. Γεδεών, ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», "Ἐτ. Θ' (1888/89) σελ. 407. Μητροπολίτης Παραμυθίας Ἀθηναγόρας, ἐν τοῖς «Ἑλληνικοῖς», τόμ. Δ' (1930), σελ. 441.

3. J. Buchon, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. LXXX. Μελιστίου Γαλανοπούλου, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 159.

4. Ἀντλοῦμεν ἐξ ἐτοίμου ἡμετέρου μελετήματος περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Δημητσάνης. Πρὸς τὸ παρὸν βλ. *Ἐθγ. Σαβράμη*, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δημητσάνης, ἐν τῇ «Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν», "Ἐτ. Θ' (1932) σελ. 220.

5. Περὶ τοῦ κτίσματος τούτου βλ. Ἀθ. Ζάχου, Μεσαιωνικά μνημεῖα Γορτυνίας, ἐν τῷ «Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ», τόμ. Η' (1923), σελ. 76.

ὅπερ διατηρεῖται ἐν ἰσχύι καὶ πέραν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὡς γνωστόν¹. Οὕτως ἀντὶ τὰ ὀδηγηθῶμεν ἐκ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς, διὰ τὰ συμπληρώσωσεν τὰ περὶ Θεοδωρήτου γνωστά, ἐξ ἐναντίας καθίσταται ἀναγκαῖον, ὁρμᾶμεν ἐκ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Θεοδωρήτου ἐν Λακεδαίμονι, τὰ βοηθηθῶμεν εἰς τὴν ἀκριβῆ τῆς ἐπιγραφῆς χρονολόγησιν.

Ἐνεκα τούτου δὲν θ' ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Χρυσοπηγῆς τῆς Στεμνίτισης, ἣτις φέρουσα πιθανῶς χρονολογίαν ΑΧΟΒ(=1672), ἐξελήφθη λόγῳ πτώσεως τοῦ κονιάματος ἔχουσα γράμμα ἑκατοντάδων Υ, δεκάδων δὲ Λ².

Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ ἐν Δημητσάνῃ παλαιοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τῶν Γαβραίων Ἁγίου Γεωργίου, κατὰ τὴν συνοικίαν τῆς Πλάτσας³, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδωρήτου εἶναι κεχαραγμένον, διὰ τὰ μνημονεύεται οὗτος ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦντος ἱερέως, ὡς κυριάρχης τῆς χώρας μητροπολίτης. Ἡ ἀναγραφή αὕτη πρέπει τὰ εἶναι γεγονὸς σύγχρονον μὲ τὴν ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ τῆς μονῆς τῆς Στεμνίτισης ἀναγραφήν, ἀλλὰ καὶ τὰ συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Θεοδωρήτου ἐν Λακεδαίμονι. Ἴσως ὁμοίως τοῦτο ἐγένετο ὀλίγον βραδύτερον, ζῶντος ἢ μὴ τοῦ Θεοδωρήτου, πρωτοβουλία συγγενοῦς τινος αὐτοῦ, οἷος ὁ Θεοδωράκης Κριτῆς, ὅστις κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1730 ἀφιέρωσεν εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς συνοικίας Πλάτσας ἄμφω τινὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργικὰ βιβλία, ἀναγράφων εἰς μνημόσυνον μεταξὺ ἄλλων συγγενῶν αὐτοῦ πρῶτον τὸν μητροπολίτην Θεοδώρητον. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τινος χρονικοῦ σημειώματος ἐν Εὐαγγελίῳ, ὅπερ ἀνήκεν ἄλλοτε εἰς τὸν εἰρημένον ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἥδη δὲ ἀπόκειται ἐν τῇ Δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ὑπὸ ἐπίσημα Ιγ 10 εἰς σχ. 4ον. Τὸ ἐν λόγῳ Εὐαγγέλιον ἐξεδόθη Ἐνετίησιν⁴,

1. V. Gardthausen, Griechische Palaeographie, Leipzig 1879, σελ. 387 κέξ.

2. Τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς παρασκευάζομεν μεθ' ὑπομνήματος ἔκδοσιν ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἐκ Γορτυνίας χριστιανικῶν (μεταβυζαντινῶν) ἐπιγραφῶν. Ἔτος 1433 φαίνεται ἀποδεχόμενος ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ὁ πανεπιστημιακὸς ἡμῶν καθηγητὴς Νίκος Α. Βέης, ἐν τοῖς «Byzantinisch--Néngriechische Jahrbücher». Τόμ. XIV (1938), σελ. 381.

3. Τάσος Ἀθ. Γρισοπούλου, Ὁ ἐν Δημητσάνῃ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Πλάτσας, ἐν τῇ ἔφημερ. Τριπόλεως «Παναραδικὴ Ἥχῳ», Ἔτ. ΙΓ' φ. 644 (9 Ἰανουαρ. 1940). Ἀποψιν τοῦ ναοῦ τούτου βλ. παρὰ F. Perilla, Mistra, Athènes [1929], σελ. 94.

4. Τὸ ἀρχαιοπερπεῶς σχηματισθὲν ὑπὸ τῶν λογίων ἐπίρρημα Ἐνετίησιν=ἐν Ἐνετίᾳ, κατὰ τὸ Ἀθήνησι, παρηρημενέθη ὡς σημαῖνον ἐν ἔτει. Σχετικὸν εἶναι τὸ σημεῖωμα τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρ.», τόμ. Ε' (1900), σελ. 572. Πρβλ. «Νέον Ἑλληνομνήμονα», τόμ. Δ' (1907), σελ. 121, τόμ. Ε' (1908), σελ. 116 καὶ τόμ. ΙΑ' (1914), σελ. 48.

ἐν ἔτει ἀφ' (=1590), ἀναλώμασι Χριστοφόρου Τζανέτου, ἐπιμελεία δὲ Γεωργίου ἱερέως Βλαστοῦ, τοῦ Κρητός¹. Τὸ ἐνδιαφέρον σημεῖωμα ἐν φ. νη' ἔχει ὡς ἀπολούθως :

ἔτος χ(ριστο)ῦ 1730 μαρτήω 25 στην διμήτζάνα ἐπροσήλωσα ἐγὼ ὁ Θεοδωράκης Κριτῆς εἰς τὸν ἅγιον γεβργων στην πλατζα² ενα φελώνι³ μεταξοτον περηφημον και ενα στηχάρη⁴ και μία ζηγι⁵ πίμανηκα⁶ και ἕνα πετραχίλων⁷ διὰ μαγκάνου⁸ ολόχησων και ἀσιμομαλαματομέ-

1. Βλ. Émil. Legrand, Bibliographie Hellénique aux XVe et XVIe siècle, τόμ. IV, Paris 1906, σελ. 298, ἀριθ. 822.

2. Ἡ λέξις ξενική, ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν piazza, platz, ἢ τὸ Γαλλικὸν place, σημαίνει πλατεῖα (Gustav Meyer, Neugriechische studien. IV, Wien 1895, σελ. 72. Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακά, Τόμ. Γ', Ἀθήνησι 1868, σελ. 428. Περβλ. I. Psichari, ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. XVI (1907), σελ. 157-158) και ἀπαντᾷ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος ὡς τοπωνυμία, οἷον πλεόν ἢ ἀπαξ ἐν περιφερείᾳ Γυθείου και Μάνης, ἐν Θήρᾳ, Ρόδῳ, Κύπρῳ, Σαράντα Ἐκκλησίαις, Ἄνδρῳ, πολλαχοῦ ἐν Νάξῳ, κλπ. (πληροφοριαὶ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), ἐν Δημητσάνῃ δὲ φαίνεται ὅτι ἀπέμεινε ὡς λείψανον τῆς παρουσίας ἐποχῆς τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἐνετοκρατίας και ἐχαρακτηρίζεν ἀρχικῶς θέσιν ἢ μᾶλλον πλατεῖαν ἐν τῷ κεντρικωτέρῳ σημεῖῳ τῆς παλαιότερας πόλεως, ἐπὶ μίαν συνοικίαν τῆς ὁποίας ἀπέμεινε σήμερον.

3. Φαιλόνη(ον) και φελόνι(ον), φελόνη, φαινόλη, φαινόλιον, εἶναι τὸ διακριτικὸν ἄμφιον πρεσβυτέρων, και ἐπισκόπων παλαιότερον, εἰς σχῆμα ποδήρους μανδύου ἀνευ χειρῶν, ἔχον ἀρχαίαν τὴν προέλευσιν, ἀναφερόμενον δὲ και ὑπὸ τοῦ Παύλου (Β' Τιμοθ., Δ' 13). Περὶ τὸν Ἡ' αἰῶνα ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ὡς λειτουργικὸν ἄμφιον εἰς τὴν «Μυστικὴν Θεωρίαν» τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ, ἐνθα ἐρμηνεύεται συμβολίζον τὴν κοκκίνην πορφύραν ποῦ ἐφόρεσαν εἰς τὸν Ἰησοῦν οἱ ἀσεβεῖς, ἐμπαίζοντες αὐτόν (Βλ. Migne, Patrologia Graeca, τόμ. XCVIII (1860), σελ. 394). Ἄλλ' εἰς εἰκόνας τὸ φαιλόνηον ἀπαντᾷ και παλαιότερον, ἄθλον ὅμως ἀντὶς λειτουργικὴν ἢ καθημερινὴν χρῆσιν.

4. Στιχάρι(ον) και στοιχάριον ὀνομάζεται ὁ ποδήρης χιτὼν ποῦ φέρουν πάντες οἱ κληρικοὶ ἀδιακρίτως βαθμοῦ, περιβαλλόμενοι πρῶτον μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀμφίων. Τὸ στιχάριον, λευκὸν ἀρχικῶς, συμβολίζει κατὰ τὴν «Μυστικὴν Θεωρίαν» τῆς θεότητος τὴν αἴγλην και τοῦ ἱερέως τὴν λαμπρὰν πολιτεῖαν (Migne, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 394).

5. Ζυγή (ἡ), λ. μεταγενεστέρα και μεσαιωνική, σημαίνουσα ζεύγος. Συνηθέστερον ἀπαντᾷ παρὰ τῷ λαῷ κατὰ πληθυντικόν, πρὸς δήλωσιν ζευγῶν.

6. Ἐπιμάνικον και ἐπιμανίκιον εἶναι ζεύγος χειροθιγῶν, ποῦ συγκαταοῦν τὸ μετακάρπιον τμήμα τῶν χειρῶν (=μανικίων) τῶν ἱερωμένων.

7. Ἐπιτραχήλι(ον), ὡς οὐσιαστικόν, διότι ἡ λ. ἀπαντᾷ παρὰ τῷ λεξικογράφῳ Σουτῖδᾳ και ὡς ἐπίθετον, σημαίνει τὸ γνωστὸν στενὸν και ἐπίμηκες ἄμφιον, φερόμενον ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἱερουργοῦντος ἱερέως. Εἰς τὴν «Μυστικὴν Θεωρίαν», τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Γερμανόν, ἐπιτραχήλιον εἶναι τὸ φανερώλιον μεθ' οὗ ἐπεφέρετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως δεδεμένος και συρόμενος ἐπὶ τῷ τραχήλῳ ὁ Ἰησοῦς (Migne, ἐνθ' ἀνωτέρω).

8. Μάγγανον εἶναι στρόφαλος μηχανήματος, δι' οὗ κλώθονται και καλαμίζονται τὰ νήματα, ἢ ἄπλοῦν μηχανήμα δι' οὗ ἀναπνίξεται ἢ μεταξα ἀπὸ τὰ βομβύ-

νον¹ κουμπια και ένα άερας² και μήα ποδήα³ δίμητον⁴ χρισιμενί μεγάλη σκεπάξη όλην την αγίαν τραπεζαν και έναν αερα ατηλαζέντων⁵ και ένα μη- νέων⁶ σεπτέβριων και οκτόβριων και ένα θεότοκάρη⁷ και έναν θισαυρον⁸

κια. Άρα τó άφιερóυμενον επιτραχήλιον ήτο μεταξωτόν έξ εγχωρίας μετάξης, κατεργασθείσης εις τó μάγγανον.

1. Άσημος άργυρος, κοινώς άσήμη, ó μη σεσημασμένος, κοπεις εις νομίσματα άργυρος και έντευθεν πών έξ άργύρου σκευος ή κόσμημα άσημένο καλείται. Τó ρήμα άσημώνω έχει πολλές σημασίας. Μάλαμα δέ είναι τó χρυσάφι, έξ ού παράγωγα μαλαματένιος μαλαματώνω. Κατά παλαιάν συνήθειαν, διατηρουμένην μέχρι σήμερον, τας εικόνας, τά φύλλα τού Εύαγγελίου, τά έν τῷ ναῷ χρησιμοποιούμενα σκεύη, καλύπτουν δι' έλασμάτων άργύρου και πολλάκις χρυσοῦ. Τούτο είναι τó άσήμωμα, ή μαλαμάτωμα. Έν προκειμένῳ τó επιτραχήλιον ήτο χρυσοῦφαντον και χρυσοκέντητον. Ρήμα άσημομαλαματώνω άθησαύριστον.

2. Άήρ και κοινώς μέχρι σήμερον άερας, όνομάζεται τó κάλυμμα δι' οῦ ó ιεροουργών ιερως καλύπτει τόν άγιον Δίσκον και τó άγιον Ποτήριον, μετά την προτοιμασίαν τών Τιμίων Δώρων, συμβολίζει δέ την σινδόνην δι' ής ó εσχήμεων Ίωσήφ περιετύλιξε τó σώμα τού Ίησοῦ μετά την άποκαθήλωσιν αύτου. Τά καλύμματα ταῦτα άλλοτε ήσαν άπλούστερα, κατασκευαζόμενα εκ λινοῦ, ή άλλου μαλακοῦ ύφάσματος, οῦχι σπανίως όμως και εκ μετάξης, με κεντήματα και άλλας διακοσμήσεις.

3. Ποδιά προφανώς είναι λευκόν ύφασμα πρὸς κάλυψιν τής Άγίας Τραπέζης, καταλλήλως έρραμμένη ώστε να καλύπτη την επιφάνειαν και τά πλάγια μέρη.

4. Δίμιτος (μίτος), επιθ., ó ύφασμένος με δύο μίτους (κλωστές), ως ένταῦθα δίμητη ποδιά, αλλά τó οῦδ. άπαντᾶ και ως οῦσιαστικόν, ύφασμα με δύο μίτους ύφασμένον, ó δίπλαξ. Ή λ. μίτος άρχαιοτάτη, σωζομένη μέχρι σήμερον εις τó στόμα τού λαοῦ, λεγομένη άλλως και μιτάρι με βυζαντινήν κατάληξιν.

5. Άτιλάξ είναι στιλπνόν, κάπως σκληρόν εις την άφήν, ύφασμα από καθαράν μετάξαν ή συνυφασμένην με λίνον, ξριον ή βάμβακα, τó παρὰ βυζαντινοῖς όλοσηρικόν ή σηρικόν. Ή λέξις ξενική, έσημάτισεν επίθετον άτλαζένιος, διὰ την δυσκολίαν δέ τής προφορᾶς τού συμπλέγματος τλ άνεπτυχθη μεταξύ αύτῶν φωνήεν ι, άτιλάξι, καθώς έπίσης συνέβη και εις άλλα φωνητικά συμπλέγματα δυσπρόφερα, οῖον καπνός > καπινός, άτμός > άτιμός κλπ.

6. Μηναῖον είναι βιβλίον περιέχον πάσας τας δι' εκάστην ήμέραν άκολουθίας τού μηνός, μετά σχετικής διηγήσεως τού βίου τού έορταζόμενου άγίου. Τά μηναῖα έξεδόθησαν επισήμως έν Βενετία τó 1722, άνατυπωθέντα πολλάκις μέχρι τού ΙΘ' αἰῶνος, όπόθεν έκτοτε ήρχισεν ή έν Κωνσταντινουπόλει και Άθήναις επανέκδοσις.

7. Θεοτοκάριον, λειτουργικόν βιβλίον, έν χρῆσει ιδίᾳ εις μονάς, περιέχον τά θεοτόκια ή παρακλητικούς κανόνας τής Θεοτόκου. Ή γνωστή πρώτη έκδοσις τού Θεοτοκαρίου έγινετο υπό τού Κρητός μοναχοῦ Άγαπίου Άνδρου, έν Βενετία 1648, μεθ' ήν πολλοί ήκολούθησαν, περι ὧν βλ. Μ. Ι. Γυδαῶν, έν τῇ Μεγ. Έλλην. Έγκυκλοπαιδείᾳ, Τόμ. ΙΒ', σελ. 581β. Έπ' εσχάτων τó Θεοτοκάριον έξεδόθη εις την σειράν τής Άγιορειτικής Βιβλιοθήκης μετά προλόγου υπό τού Σεβ. πρ. Αβουτουπόλεως Σωφρονίου, έν Παρισίοις 1931.

8. Δαμασκηνός ó Στουδίτης, ó μετέπειτα Έπίσκοπος Λιτής και έν συνεχείᾳ μητροπολίτης Ναυπάκτου και Άρτης, έκτός πολλῶν άλλων βιβλίων υπῆρξε συγγραφεύς και 42 έν ὄλφ λόγων εις διαφόρους τού ένιαυτοῦ έορτάς, οἱ όποιοι έξεδόθησαν εις τόμον υπό τόν τίτλον: Βιβλίον όνομαζόμενον Θησαυρός, έν Βενεταίς

καὶ ἕναν συναξαριστί¹ δαμασκηνόν² καὶ ἕνα η̅ρμολόγιον³ καὶ ἕνα ἀνθολόγη⁴ το ἔχο αγορασμένο ἰστον σπηρίδονα γερόν⁵ διὰ ψηχηκῶν μον σοτιριαν να εχουν να μνίμονεβουν καὶ ἐξῆς παρησία Θεοδώριτου αρχιερεως αναστασι καὶ κανέλας⁶ θεοδορακι καὶ γιθρουλας καὶ διαμαντος καὶ ἰωάννου καὶ ζαχαρηῆς ἀκομα ἐπροσίλοσα ἕνα καλημα του ποτιρηου καπουχενιων⁷ κομα-

1570 τὸ πρῶτον, ἐπιμελεία Μανουήλ Μαλαξοῦ· Émil. Legrand, ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. II, Paris 1885, ἀριθ. 151, σελ. 12. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐσφαλμέναι εἶναι αἱ πληροφορίες τοῦ *E. Γ. Παντιλάκη*, ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλην. Ἑγκυκλοπαιδείᾳ, Τόμ. Η' σελ. 844, ἐνθ' ἀναφέρονται λόγοι 43 μὲ ἀ' ἔκδοσιν τὸ 1528, καθὼς καὶ τοῦ *Γ. Ι. Καραβελᾶ*, ἐν τῇ Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἑγκυκλοπαιδείᾳ, Τόμ. Β', σελ. 1134, ἐνθα ἀριθμοῦνται ὡσαύτως λόγοι 43 μὲ ἀ' ἔκδοσιν 1578. Εἰς τὴν ἐκδιδομένην σημεῖωσιν ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη: ἕνα συναξαριστήν Δαμασκηνόν, ἀντὶ ἕνα Θησαυρόν Δαμασκηνού.

1. *Συναξαριστής* ὀνομάζεται τὸ βίβλιον ἀγίων περιέχον ἐκκλησιαστικόν βιβλίον, ἔχομεν δὲ τοιαύτας συλλογὰς τὰ *συναξάρια* ἤδη ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, αἵτινες βίβλιν ἔχουσαι τὰ μαρτυρολόγια κατηρτίσθησαν ὑπὸ διαφόρων συλλογῶν. Ἡ ἀρτιωτέρα σύγχρονος συλλογὴ συναξαρίων εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1643 ἀρξαμένη καὶ συνεχιζομένη ἔτι καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν καθολικῶν κληρικῶν Βολλανδιστῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον *Acta Sanctorum*, γενικώτερον δὲ *συναξάρια* καὶ ἀγιολογικά κείμενα περιέχον τὰ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1882 ἐκδιδόμενα *Analecta Bollandiana*. Αἱ δὲ ἀκολουθίαι τῶν ἁγίων πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν, ὡν ἀναγραφὴν βλ. ὑπὸ τοῦ *L. Petit*, *Bibliographie des acolouthies Grecques*, Βρυξέλλαι 1926. Διὰ τοὺς νεομάρτυρας, πλὴν τῶν ἰδιαιτέρων καὶ μεμονωμένων ἐκδόσεων, ὑπάρχει τὸ *Νέον Λειμωνάριον* καὶ τὸ *Νέον Μαρτυρολόγιον*.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ Θησαυροῦ, τὸν ὁποῖον συνέγραψεν ὁ Δαμασκηνός, ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, ὑποσημ. 8.

3. *Εἱρμολόγιον* εἶναι τὸ ἐκκλησιαστικόν βιβλίον ποῦ περιέχει ἅπαντας τοὺς ποιηθέντας *εἱρμούς*, ἧτοι τροπάρια ἰδίας συνθέσεως καὶ μελωδίας, πρὸς τὴν μελωδίαν τῶν ὁποίων ρυθμίζονται τὰ ἐπόμενα εἰς αὐτὰ ὅμοια (ἐκ τοῦ *εἶρω* = προσαρμόζω). Ἡ πρώτη ἐκδοσις τοῦ *Εἱρμολογίου* ἐγένετο Ἐνετίσῃ ἀφῆ⁷ (=1568), παρὰ Ἰακώβου τοῦ Μογκίνου· Émil Legrand, ἐνθ' ἀνωτ, σελ. 6, ἀριθ. 148. Μετὰ τὰς συνεχεῖς ἐκδόσεις τῆς Βενετίας ποῦ ἠκολούθησαν, ἀξιόλογος τελευταία ἐκδοσις τοῦ *Εἱρμολογίου* ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντουπόλεως Σωφρονίου, ἐν Παρισίοις 1932, εἰς τὴν σειρὰν τῆς Ἀγιορειτικῆς αὐτοῦ Βιβλιοθήκης.

4. *Ἀνθολόγιον* εἶναι συνοπτικόν βιβλίον, περιέχον τὰς ἀκολουθίας τῶν κυριωτέρων ἑορτῶν τοῦ ἑνιαυτοῦ, πρὸς εὐκόλον ἀπόκτησιν τῶν ἀπορωτέρων ναῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῶν πιστῶν. Ἡ πρώτη γνωστὴ ἐκδοσις τοῦ Ἀνθολογίου ἐγένετο ἐν Βενετίᾳ 1587, ἐπιμελεία Ἐμμανουήλ Γλυζωνίου τοῦ Χίου, πολλάκις ὁμως ἔκτοτε τὸ βιβλίον ἀνετυπώθη.

5. *Γερόμος* ἐπώνυμον ἐν Δημητσάνῃ, κατ' ἄλλον τύπον Γερεμίας (Ἰερεμίας), ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν ἐξοχωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Τουρκοκρατίας, διετηρεῖτο δὲ μέχρι πρό τινος. Ἦδη σώζεται τὸ τοπωνύμιον *γερομαίικο*.

6. Ἀναστάσης καὶ Κανέλλα ἴσως ἦσαν οἱ γεννιήτορες τοῦ Θεοδώρητου.

7. *Καπουχένιον* = καμ(π)ουχένιον, δηλ. ἀπὸ καμ(π)ουχᾶ, ὅπερ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *καμχᾶ*. Ἡ λ. σημαίνει μεταξωτὸν ὕφασμα, ἐξ οὗ κατασκευάζοντο τὰ ἐνδύματα τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ἄμφια τῶν Πατριαρχῶν, ἀρχιερέων κλπ., αἱ ποδώσεις τῶν

τιαστον και ένα αντημισιον' ἤγουν επιταφρον.

Κατὰ τὸν μοναχὸν Καισάριον Δαπόντε καὶ τὸν Δημήτριον Προκοπίου, ὁ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Θεοδώρητος, ὅστις ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω σημειώματος δὲν ἔζη πλέον κατὰ τὸ ἔτος 1730, ἐκ τῶν ἰδίων δ' αὐτοῦ ἀποκτημάτων ἀφιέρωσεν ἴσως ὁ Θ. Κριτῆς τὰ ἀνωτέρω εἰς Ἅγιον Γεώργιον Δημητσάνης, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἐκ Λακεδαίμονος μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἔνθα μετονομασθεὶς Θεοφάνης ἐμόνασεν ἐν ταπεινότητι². Πότε ἐγένετο τοῦτο δὲν ἀναφέρεται. Ὡς εἶδομεν ὁ Θεοδώρητος, ὡς πρῶην Λακεδαιμονίας, ὑπογράφεται εἰς ἐπίσημα πατριαρχικά γράμματα, μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 1691. Ὁ τίτλος τοῦ *πρώην μητροπολίτου*, ὡς εἶπομεν, ἀνήκει εἰς παραιτουμένους ἀρχιερεῖς, δυναμένους νὰ συντελοῦν διὰ τῆς ὑπογραφῆς των εἰς ἐπικύρωσιν ἐπισήμου πατριαρχικοῦ γράμματος, ὅπερ ὅταν ἀπολύεται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προϋποθέτει διαμονὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ ὑπογράφοντος, πλὴν τοῦ ὅτι οὗτος δέον νὰ ἔχη τὸ κύρος ἐνὸς ἀξιώματος, ὅπερ οἱ καθαιρούμενοι προφανῶς δὲν εἶχον.

Ἐπομένως ὁ Θεοδώρητος κατὰ τὸ ἔτος 1691, ὅτε προσυπέγραψε δύο σημαντικά πατριαρχικά γράμματα ὡς πρῶην Λακεδαιμονίας, δέον νὰ εὐρίσκετο ἐν τῇ βασιλευσῆ καὶ νὰ εἶχε παραιτηθῆ τοῦ ἐν Λακεδαίμονι θρόνου. Ἄν τὰ παραδιδόμενα ὑπὸ τῶν Καισαρίου Δαπόντε καὶ Δ. Προκοπίου ἔχουν ἀληθείας, πάντως θὰ συνέβησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Θεοδώρητου—Θεοφάνους, ὅτε πολὺ πιθανὸν οὗτος νὰ κατέληξεν εἰς Ἄθω, ἔνθα ἡσυχίαν εὐρισκόν πρῶην μητροπολίται καὶ πρῶην πατριάρχαι.

Ὁ ἡμέτερος Θεοδώρητος ἐπὶ πλέον σημειοῦται μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας καὶ ἄλλων ὁμόρων Ἐκκλησιῶν, προφανῶς ἵνα μνημονεύωνται ἐν τῇ προθέσει. Ἡ καταγραφή αὕτη εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 39 χειρόγραφον κώδικα τῆς μονῆς Ἁγ. Τεσσαράκοντα, κατὰ τὸν δῆμον Θεραπνῶν τῆς Λακεδαίμονος³, ἔνθα ἐν φ. 2α σημειοῦνται

εἰκόνων, τὰ καλύμματα τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς κλπ. Ἡ γνώσις τοῦ καμουχᾶ ἐξ Ἀνατολῆς εἰσέχθη ἐγκαίρως εἰς Ἑλλάδα, ἐνταῦθα ὁμως ἡ ὕφανσις αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο σπουδαῖον προσόν, διαλαλούμενον ὡς ἰδιαίτερον *παινεμα* διὰ δημόδους σίχου :

Ἔρει κ' ὕφαινει καμουχᾶ καὶ διάζεται βελούδα...

Ἄλλας τινὰς ἐνδιαφερούσας πληροφορίας περὶ καμουχᾶ βλ. παρὰ Νίκα Α. Βέη, ἐν τοῖς «Παναθηναίοις», Τόμ. ΙΑ' (1905/1906), σελ. 335.

1. Ἄντιμῆριον (ἀντι+Mensa;) εἶναι εἶδος φορητοῦ θυσιαστηρίου, ἀντικαθιστῶντος τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, πρὸς τέλεσιν λειτουργίας ἐν ὑπαίθρῳ κλπ.

2. Κ. Ν. Σάθα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 109, 487. *Μελετίου* μητροπολίτου Ἀθηνῶν (τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων), ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 69.

3. Ν. Α. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Θεραπναις μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, ἐν τῇ «Ἐπετηρίδι Παράνασσοῦ», Τόμ. Η' (1904), σελ. 126.

τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα ἀρχιερέων, ἄνευ συγχρόνου μνείας τῶν μητροπόλεων ἢ ἐπισκοπῶν εἰς ἃς ἀνήκον: Παρθενίου, Καλλίστου, Θεοδορήτου, Λαυρεντίου, Καλλινίκου, Συμεών, Ἀχιλλίου, Θεοκλήτου, Ζαχαρίου, Ἰωακείμ, Διονυσίου, Σωφρονίου, Ἰωάσαφ, Παρθενίου, Ραφαήλ, Νεοφύτου, Θεοφάνους, Παρθενίου, Σεραφεῖμ, Γενναδίου, Νεοφύτου, Λεοντίου, Θεοδοσίου, Διονυσίου, Παρθενίου, Γαβριήλ, Συμεών, Ἀνθίμου, Δανιήλ, Μακαρίου, Ἰωακείμ, Σωφρονίου, Δαμιανοῦ. Ἐν δὲ τῷ συνερραμμένῳ ὑπ' ἀριθ. 20 κώδικι τῆς αὐτῆς μονῆς, ἐν φ. 2α ἐσημειώθη δέσις ὑπὲρ τῶν ἐν μακαρία τῇ λήξει γενομένων: Καλλινίκου, Χρυσάνθου, Καλλίστου, Ἀχιλλίου, Ἰωακείμ, Ἰωάσαφ, Ἰωάννου, Ἰωακείμ, Γενναδίου, Ἀνανίου, Διονυσίου, Ἰακώβου, Θεοδορήτου, Δανιήλ, Ἰεροθέου, Διονυσίου, Παρθενίου. *Ἐγραψαν διάφοροι χεῖρες μὲ διάφορον μελάνι.

Διάδοχος τοῦ Θεοδορήτου ἐγένετο Κύριλλος¹, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἐκλεγείς. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐπὶ βραχὺ παρέμεινε, διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1681 ἀπαντᾷ μητροπολίτης Γεννάδιος.

II

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1685, ὡς γνωστόν, μέχρι τοῦ 1715, ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Τουρκικὴ κατάκτησις διακόπτεται ἀπὸ τὴν τριακονταετῆ κατοχὴν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν². Εἰς τὴν ἀφθονίαν τῆς μετάξης καὶ κηρίου, τὴν πληθὺν τυροῦ, μαλλίων καὶ ἐλαίου, τὴν πλησμονὴν τῶν σιτηρῶν, βάμβακος καὶ βαλάνων, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἰδίων ἀριστοκρατῶν τῆς δύσεως³, ἠδύνατο νὰ βασιζέωνται σοβαρῶς αἱ ὠφέλεια τῶν φιλεμπόρων, καὶ ἐπὶ πλέον ἐπ' αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίξῃ βασίμως ἡ ἐπιδιωκομένη ἀναγέννησις τοῦ ἐμπορίου τῆς ἀνατολῆς, καθὼς δὲν ἀπέκρουπτεν ὁ Ἑνετὸς προνοη-

1. *K. N. Sada*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 600· πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 336, ὑποσ. 2.

2. Ἀρίστη μελέτη διὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶναι ἡ τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Διοσκόλου Ranke, ὅστις τὸ 1829 ἐπιμελῶς ἐμελέτησε τὰς σχετικὰς ἐκδόσεις τῶν Ἑνετῶν διοικητῶν περὶ Πελοποννήσου. Ἡ ἐργασία ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Historisch—Politische Zeitschrift», Τόμ. II (1835), σελ. 405 κ. ἐξ., ἀναδημοσιεύθη εἰς τὴν «Zur venetianischen geschichte», Τόμ. 42, μέρ. III (Λειψία 1878), σελ. 283 κ. ἐξ. Τῆς ἐργασίας ὑπάρχει καὶ ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ *Π. Καλλιᾶ*, Οἱ Βενετοὶ εἰς Πελοπόννησον (1685-1715), ἐν τῷ «Ἐρανιστῆ», Τόμ. Β' (1842/44), σελ. 36 κ. ἐξ., ὁπόθεν ἀναδημοσιεύθη ἐν τῇ «Πανδώρα», Τόμ. IB' (1862), σελ. 553 κ. ἐξ. καὶ Τόμ. II' (1863), σελ. 25 κ. ἐξ. Διὰ τὰ κατὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἑνετῶν ἐκ τῆς χώρας βλ. *Μιχ. Β. Σακελλαρίου*, Ἡ ἀνάγκη τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715, ἐν τοῖς «Ἑλληνικοῖς», Τόμ. Θ' (1936), σελ. 221 κ. ἐξ.

3. Ἀπὸ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ἑνετοῦ προνοητοῦ Δομνίκου Γρίττη, βλ. *Π. Χιάντη* ἐν «Φιλίστορι», Τόμ. Β' (1861), σελ. 221.

τῆς Κορνέο¹. Τὰ προσόντα ταῦτα τῆς Πελοποννήσου ἦσαν ἀρκούντως δελεαστικά διὰ τοὺς ἐμπόρους Ἑνετοὺς, διὰ τὰ ἐπιθυμοῦν διακαῶς τὴν δι' ἄλλην μίαν φορὰν κατάληψιν τῆς χώρας. Ἄφ' ἧς στιγμῆς λοιπὸν κατορθώθη τοῦτο, ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ ἐπιδοθοῦν οἱ νέοι κύριοι τῆς χερσονήσου εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου παντοειδῆ ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς. Ἄλλως τε δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού οἱ Ἑνετοὶ ἐπιπίπτουν κατὰ τῆς χερσονήσου. Ἦδη κατὰ τὴν ὑπερπόντιον ρωμαντικὴν ἐκστρατείαν τῶν σταυροφόρων κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, καθ' ἣν ἡ Βενετία ὡς ἰσχυρὰ θαλασσία δύναμις ὑπῆρξε τὸ κίνητρον τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ ἀτυχὴς Πελοπόννησος ἐδοκίμασε τὸ πρῶτον τὴν μεγάλην πλείον τῶν ἐμπόρων Ἑνετῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπισημάνει τὸν ἀριστον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νήσου Κρήτης καὶ τὰς πλέον ἐπικαίρους θέσεις τοῦ Μορέως, Λακεδαιμονίαν, Πάτρας, Καλάβρυτα, Μεθώνην, Κορώνην κλπ.². Ἄλλὰ καὶ βραδύτερον, κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα οἱ Ἑνετοὶ εἰς τὰς παρ' αὐτῶν κατεχομένας χώρας καὶ νήσους τὰς γνωστὰς μεθόδους ἐφήρμοσαν, διὰ τὰ κρατοῦν ἐν ταπεινώσει τὰς χώρας καὶ οὕτως ἀποβαίνῃ ἡ διοίκησις εὐχερῆς καὶ σταθερά³. Διὰ τοῦτο ἐξ ὅλων τῶν Φράγκων ἐθεώρει ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς τοὺς Ἑνετοὺς τοὺς πλέον ἀπεχθεῖς ἐπιδρομεῖς. Ὁ δόλος, ἡ ἐπιβουλὴ, ἡ κακὴ πίστις, ὁ δηλητηριώδης μακιαβελισμὸς, ἦσαν τὰ κύρια γνωρίσματά των⁴.

Ἡ Πελοπόννησος, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Γαληνοτάτης Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, διηρέθη εἰς ἑπτὰ διοικητικὰ τμήματα (νομούς), ἦτοι Ἀχαΐας, Ἡλείας, Μεθώνης, Κορώνης, Κελεφᾶ, Μονεμβασίας, Ρωμανίας. Ἡ Λακεδαιμονία ὑπήχθη, μετὰ τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Ἐλους, ὑπὸ τὸν νομὸν Μονεμβασίας⁵.

Κατὰ τὸ τριακονταετὲς τοῦτο διάστημα τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου, ἡ θέσις τῶν Ἑνετῶν οὐδόλως ὑπῆρξε σταθερά. Ἐν τούτοις, εἰς τὰς πλείστας ἐκδηλώσεις τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ λαοῦ τῆς χώρας οἱ Ἑνετοὶ προσεπάθησαν νὰ εἰσαγάγουν, καὶ σχεδὸν ἐπέβαλον, τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀντιλήψεις περὶ διοικήσεως, αἵτινες ὀξυκῶς διέφερον τῶν Τουρ-

1. Σπ. Π. Λάμπρον, Ἡ περὶ Πελοποννήσου ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέο, ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας» Τόμ. Β' (1885), σελ. 285.

2. A. d. Struck Mistra, Eine mittelalterliche ruinenstadt. Wien und Leipsig 1910, σελ. 4-5.

3. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου χαρακτηριστικῶς συμφωνοῦν οἱ γράψαντες Βενετοὶ καὶ ξένοι περὶ τῆς περιόδου τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς (Daru, Sismondi, Blanchet, Saint Sauveur, Μελίκης κλπ.), βλ. Μ. Γεδεών, ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», Τόμ. Κ' (1900), σελ. 11-12.

4. Ι. Γενναδίου, Ὁ Μοροζίνης ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἀθήναις 1685—1688, ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 23.

5. Σπ. Π. Λάμπρον, Τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ ἡ περὶ Πελοποννήσου ἐκθεσις τοῦ προνοητοῦ Μαρίνου Μικιέλ, εἰς τὰ τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικά Μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 194-195.

κικῶν. Μέχρι τοῦδε ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου, παρὰ τὰς ἐν γένει ἀθλιότη-
 τας τῆς Τουρκικῆς διοικήσεως, εἶχε συνηθίσει νὰ πληρώνῃ τὸ ἐκ 10 τὸ πολὺ
 σκούδων καθωρισμένον ἐτήσιον χαράτσι εἰς τὸν Ὀθωμανὸν κατακτητὴν καὶ
 ν' ἀπολαμβάνῃ περαιτέρω κάποιας πλασματικῆς ἔστω ἐλευθερίας, νὰ τρα-
 γουδᾷ π. χ., νὰ χορεύῃ, νὰ διασκεδάζῃ σχεδὸν ἀνενόχλητος. Ἦδη — καθὼς
 διηγεῖται ὁ Γάλλος περιηγητὴς καὶ συγγραφεὺς Λαμοτραί (1674—1743)—ἡ
 ζωὴ τῶν Μοραϊτῶν ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς ἐχειροτέρευσε, μολοντοὶ οἱ Ἑνετοὶ
 ἤλθον εἰς Πελοπόννησον ὡς ἐλευθερωταὶ καὶ φορεῖς τοῦ δυτικοῦ πολιτι-
 σμοῦ. Ἐν τούτοις—κατὰ τὸν Λαμοτραί πάντοτε—οἱ Ἑνετοὶ μεθυσκόμενοι
 ἤρπαζον πᾶν ὅ,τι εὗρισκον, οἱ στρατιῶται διενυκτέρευον πολλάκις εἰς τὰς
 οἰκίας τῶν ὑποδούλων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἔφθανον μέχρις ἀρπαγῆς τῶν γυ-
 ναικῶν καὶ θυγατέρων τῶν Ἑλλήνων. Ἄν τις ἐτόλμα νὰ παραπονεθῆ, θὰ
 ἐκακοποιεῖτο. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῆς Μεθώνης δὲν ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν
 Γάλλον περιηγητὴν τὴν προτίμησίν των πρὸς τοὺς Τούρκους¹. Παροιμώ-
 δης ἀπέμεινε ἡ φράσις τοῦ δουκὸς Νοταῶ: κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν
 μέσῃ τῇ πόλει φακίολιον βασιλεῦον Τούρκου ἢ καλύπτραν λατινικὴν².

Ἄλλ' ἡ ἀνάμνησις τῆς σελίδος ταύτης εἰς τοὺς συγχρόνους Ἑλληνας,
 ποὺ ἔζησαν τὴν πρόσφατον περίοδον τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς ἐν Ἑλλάδι,
 καθ' ἣν δι' ἄλλην μίαν φορὰν ἐφηροδόθησαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων παρόμοια
 καὶ βελτιωμένα μέθοδοι διοικήσεως, καταντᾷ ἰδιαιτέρως ἐπίκαιρος.

Μὲ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν εἰς τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον διακυ-
 βερνήσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀμιλλαν τῶν κατὰ
 καιροὺς συνδίκων καταστιχωτῶν, εἰσέρχεον εἰς τὸ δημόσιον Ἑνετικὸν τα-
 μεῖον σεβαστὰ ποσά, προσερχόμενα ἐκ βαρυτάτων φορολογιῶν, ἐνοικιάσεων,
 ἐκμισθώσεων, ἐκπλειστηριασμῶν κτημάτων κλπ. Τούτων πλήρεις καὶ λεπτο-
 μερεῖς πίνακας παρῆχον ἐκάστοτε εἰς τὴν δημοκρατίαν διὰ τῶν περιφήμων
 ἐκθέσεων των οἱ Ἑνετοὶ προνοηταί.

Μέσον ἀποτελεσματικὸν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σαφῶν πολιτικῶν
 καὶ ἐμπορικῶν σκοπῶν τῶν Ἑνετῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐθεωρήθη ἡ Ἐκκλη-
 σία, ἥτις καὶ ἐδοκίμασεν ὅλον τὸ βᾶρος καὶ τὴν πίεσιν τῆς Ἑνετικῆς διοι-
 κήσεως. Καὶ ἐνῶ αἱ ἐπιδιώξεις τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας ἐξυπηρετήθησαν
 σοβαρῶς διὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ τελευταία αὕτη δὲν παρέλιπε νὰ
 ἐργασθῆ καὶ δι' ἴδιον αὐτῆς ὄφελος. Οὕτω μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ σοβα-
 ρωτέρων φροντίδων τῶν Ἑνετῶν ὑπῆρξεν ἡ μεταφύτευσις εἰς Μορέαν τοῦ
 καθολικοῦ λατινικοῦ δόγματός³. Εἶχον παρέλθει ἀρκετοὶ αἰῶνες, ἀφ' ὅτου

1. De la Motraye, Voyage en Europe, Asie et Afrique, Τόμ. Α', Χάγη 1727, σελ. 462.

2. I. Γενναδίου, Ὁ Μοροζίνης ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἀθήναις 1685 - 1688, ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 24.

3. L. Ranke—II. Καλλιγᾶ, Οἱ Βενετοὶ εἰς Πελοπόννησον (1685-1715), ἐν τῷ

τὸ πρῶτον ἐπεχειρήθη οὐχὶ ἄνευ ἀποτελέσματος ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ὁ ἔκλατινισμὸς καὶ ἡ καθολικοποίησις τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁμως ἡ πικρὰ πεῖρα τῶν Πελοποννησίων δὲν εἶχεν ἐξαλειφθῆ. Ἦδη ἐπιέζετο ἅπαξ ἔτι ὁ λαὸς νὰ φραγεύσῃ. Τὸ νέον τοῦτο ἐγγεῖρημα ἐμπιστεύονται τῶρα οἱ Ἑνετοὶ εἰς τὰ ποικίλα μοναχικὰ τάγματα, πού εἰσῆρχοντο εἰς Πελοπόννησον¹ καὶ ἀφ' ἐτέρου εἰς τοὺς διαφόρους προνοητάς, οἱ ὁποῖοι πᾶν μέσον μεταχειριζόμενοι ἐμηχανεύοντο νὰ ἐξαρθρώσουν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε ν' ἀποβῆ εὐκολὸς ἡ κατ' ἀρχὴν διείσδυσις τῆς Δυτικῆς, μέχρι πλήρους ἐγκαταστάσεώς της. Καὶ ἐνῶ χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχη ὀλοκληρωθῆ ἡ κατάκτησις τῆς χώρας, τόσον ζωηρῶς ἐργάζονται οἱ Ἑνετοὶ νὰ ἐπιβάλουν βιαίως τὸν παπισμὸν ἐν αὐτῇ, ἥδη κατὰ τὸ 1689, ὅτε ἡ Μονεμβασία ἐξακολουθεῖ ν' ἀνθίσταται, ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάν ἀναγκάζεται ν' ἀποφυλακίσῃ ἀπὸ τὸ κάτεργον καὶ ν' ἀνακηρύξῃ ἡγεμόνα τοῦ Μορέως τὸν Μανιάτην Λυμπεράκη², ἵνα δι' αὐτοῦ ἐκμεταλλευθῆ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ.

Ὁ καθολικὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ναυπλίου Ἄγγελος Μαρία Καρλίνης παρέχει κατὰ τὸ 1705 τὴν καλυτέραν συνταγὴν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, διὰ μίαν συστηματικὴν καὶ πλήρη ἐπικράτησιν μέσῳ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἐντεῦθεν δὲ δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ βαθέως εἰς τὴν Ἑνετικὴν νοοτροπίαν. Ν' ἀξήθῃ—λέγει—τὸ κάλλος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας εἰς βαθμὸν πού τουλάχιστον νὰ παρομοιάξῃ τὴν τῶν Γραικῶν. Κοσμήματα εὐγενῆ εἰς τὰς ἐκκλησίας, συμφέροντα κατάλληλα διὰ τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἀριθμὸς ἀρκετὸς πατέρων, μοναστήρια καὶ κοινόβια ἐπίζηλα διὰ τὰς οἰκοδομάς, διὰ τὰ συμφέροντα, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μοναζόντων, ἰδοὺ αἱ φωναὶ αἱ ὁποῖαι κραυγάζουσαι τὸ συμφέρον θὰ ἔκρουον ἰσχυρῶς τὰς ψυχὰς τῶν Ρωμαίων κληρικῶν καὶ θὰ ἔσυρον πολλοὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια τῶν Λατίνων...³.

Κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσαν καὶ ἐπικρατούσαν τάξιν πραγμάτων ἐν Πελοποννήσῳ, στεντόταται διετηροῦντο αἱ μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρ-

¹ Ἐρανιστῆ, Τόμ. Β' (1842/44), σελ. 853, ἐν τῇ «Πανδώρα», Τόμ. ΙΓ' (1862/63), σελ. 25.

1. Σπ. Δεβιάζη, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῶν Δυτικῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας, ἐν τῷ «Παρνασσῷ», Τόμ. Β' (1894/95), σελ. 613. Περ. Γ. Ζαρόλντη, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἑνετῶν ἔτεσι 1685-1715, ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 17.

2. Τὸ φαινόμενον εἶναι χαρακτηριστικόν. Ὁ Σουλτάνος ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν χριστιανῶν κατὰ τῆς βιαίας ἐπιβολῆς τοῦ καθολικοῦ δόγματος ὑπὸ ὀμοδόξων. Ἀθ. Κομνηνοῦ-Υψηλάντου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 199. Οἱ Τούρκοι διὰ λόγους πολιτικοὺς δὲν ἔβλεπον μὲ καλὸν ὄμμα τὴν καθολικὴν προπαγάνδαν Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη Μέρ. Α' σελ. 11, 69—70.

3. Ἰω. Ν. Σταματέλου, Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ σκευωραὶ κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τῷ 1705, ἐν τῷ «Παρνασσῷ», Τόμ. Β' (1878), σελ. 472.

χείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐκεῖ Ἐκκλησιῶν παλαιόταται σχέσεις. Διότι, ὡς γνωστὸν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, πρὸς τὴν ὑψίστην Ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχὴν τὸ ὑπόδουλον Γένος ἀπέβλεπε μὲ βαθὺν καὶ παντοτινὸν σεβασμὸν, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι τῆς ἐπικρατείας, μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ βασιλείου, οὐδέποτε ἠρνήθησαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς αὐτὴν καθιερωμένων ὑποχρεώσεων, ἰδίᾳ οἰκονομικῶν, προερχομένων ἀπὸ τὰ ἐτήσια φιλότιμα τῶν μητροπόλεων, Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ σταυροπηγιακῶν μοναστηριῶν. Τὴν ἀποστολὴν τῶν φιλοτίμων εἰς Κωνσταντινούπολιν εὗρον ἐν πλήρει ἰσχύϊ οἱ Ἐνετοί, ἐλθόντες εἰς Πελοπόννησον¹. Ἀλλὰ πρωτίστη φροντίς των ὑπῆρξε νὰ προσβάλουν τὸ κύρος τῶν ἰσχυροτάτων πατριαρχικῶν χρυσοβούλλων καὶ λοιπῶν γραμμάτων, πράγμα πού δὲν ἀποκρύπτουν οἱ προνοηταὶ πρὸς χαλάρωσιν τῶν σχέσεων τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον. Ὁ προνοητὴς Γερμάνης μάλιστα ὑπερηφανεύεται ὅτι, ἐν τῇ σφοδρᾷ ἐπιθυμίᾳ των νὰ ἴδουν τὰ πατριαρχικὰ διατάγματα ἐστερημένα παντὸς κύρους, ὡς τὰ τοῦ Πάπα, κατώρθωσε νὰ μείνῃ ἀνεκτέλεστον πατριαρχικὸν χρυσοβούλλον².

Διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διοίκησιν, εἶχε προταθῆ ἀρχικῶς νὰ συγκροτῆται εἰς Μορέαν εἶδος τι Συνόδου, οὕτως ὥστε κατὰ τὸ δοκιμασθὲν ἤδη Φραγκικὸν σύστημα, νὰ συνέρχωνται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἐνετοῦ πρίγκιπος Φράγκοι καὶ Ρωμαῖοι Ἐπίσκοποι, ὑπὸ τῶν ὁποίων νὰ ἐκλέγεται Ἑλλην μητροπολίτης πρωτεύων, ἐξ οὗ νὰ ἐξαρτῶνται πνευματικῶς ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι³. Ἀλλ' ὁ καθολικὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ναυπλίου Καρλίνης, εὗρισκεν ἀσύμφορον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ τοιούτου σχεδίου, διότι κατ' οὐσίαν ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις θὰ παρέμενε εἰς χεῖρας τῶν Γραικῶν⁴. Ἀντιθέτως ὁ Λατῖνος ἀρχιερεὺς εἶχε νὰ εἰσηγηθῆ ἴδιον σχέδιον, ὅπερ ἐφαρμοζόμενον θὰ ὑπέτασεν εἰς τὰ ἴδια ἀσφαλῶς καὶ ἀκόπως—ἂν καὶ βραδέως—τοὺς ἀποστατήσαντας ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ρώμης, πλανηθέντας καὶ θεληματικῶς τεθέντας ὑπὸ πλαστὴν κεφαλὴν, τὸν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως!⁵ Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦ Καρλίνης ἦτο αὐτὸ τὸ σχέδιον ὄλων τῶν ὀργάνων τῆς Ἐνετικῆς ἐξουσίας πού ὠμίλησεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἡ ἀντιμετώπισις λοιπὸν τοῦ ζητήματος ὑπῆρξεν ἐνιαῖα καὶ ἐπίμονος.

1. Σπ. Π. Λάμπρον, Ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν προνοητῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας», Τόμ. Ε' (1899/1900), σελ. 650.

2. R a n k e - Καλλιγᾶ, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν τῷ «Ἐρανιστῆ», Τόμ. Β' (1842/44), σελ. 855, πρβλ. ἐν «Πανδώρα», Τόμ. ΙΓ' (1862/63), σελ. 26.

3. Ἰω. Ν. Σταματέλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 470.

4. Ἀπόθι, σελ. 470-471.

5. Ἀπόθι, σελ. 468.

Πρὸς ἀποξένωσιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείου ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας Πελοποννήσου πρώτη πράξις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τῶν φιλοτίμων εἰς Κωνσταντινούπολιν, οὕτως ὥστε νὰ ἐκλείψουν οἱ μόνιμοι ἢ ἔκτακτοι πατριαρχικοὶ ἔξαρχοι, οἱ ἐπιφορτισμένοι τὴν εἰσπραξίν τῶν πατριαρχικῶν δικαιωμάτων¹, οἱ τόσον στενοχωροῦντες τοὺς Ἐνετοὺς ἀρμοστάς². Ἡ εἰσπραξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ πατριάρχου, τελοῦντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἡ ἐξαγωγή τόσου χρημάτων ἀπὸ χώραν Ἐνετοκρατουμένην, ἐθεωρήθη σύστημα μισητόν, ἀνυπόφορον καὶ πολιτικῶς ἀσύμφορον³. Διὰ τοῦτο οἱ Ἐνετοὶ ἰδιαίτερος προσέχοντες τὸ ζήτημα, εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 1687 ἐξήτησαν γνωμοδότησιν ἀπὸ τοὺς συμβούλους τῆς πολιτείας. Καὶ οὗτοι μὲν ἐπρότειναν τὴν μεταφορὰν τῶν δικαιωμάτων ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας Ἐπισκόπων εἰς Ἐνετίαν, ἀλλὰ πολιτικώτερον ἐνεργοῦσα ἡ Βουλὴ, τὸ ἔργον ἀνέθηκεν εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Δημοκρατίας συσταθείσας καὶ ἐλεγχομένας Κοινότητας⁴.

Διὰ νὰ μὴ γίνῃ δὲ ἀντιληπτὸν τὸ πρᾶγμα καὶ δημιουργηθῆ ἀσύμφορος θόρυβος, ἀντὶ οἱ Ἐνετοὶ ν' ἀπαγορεύσουν τὴν ἀποστολὴν τῶν πατριαρχικῶν ἐτησίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπεχείρησαν πολιτικώτατα τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου ἐκ τῶν πλαγιῶν. Μέχρι τοῦδε ἐκάστη οἰκία ἐπλήρωνεν εἰς τὸν ἀρχιερέα τοῦ τόπου $\frac{1}{4}$ τοῦ ριαλίου ἐτησίως, ἕκαστος δὲ ἱερεὺς 3 ριάλια, ὧν τὸ ἡμισυ ἐλάμβανεν ὁ πατριάρχης. Οἱ Ἐνετοὶ ἐμείωσαν τὰ ποσὰ ταῦτα, ὄρισαντες $\frac{1}{8}$ τοῦ ριαλίου δι' ἐκάστην οἰκίαν, δύο δὲ διὰ τοὺς ἱερεῖς⁵. Ἀλλὰ πρὸς πρόληψιν διαμαρτυριῶν τῶν ἀρχιερέων, παρεχώρησαν εἰς αὐτοὺς ἀκίνητα κτήματα⁶. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ Ἐνετοὶ ἐτήρησαν πιστῶς τὴν ἀρχήν, νὰ τιμοῦν καὶ κολακεύουν ἐπιφανειακῶς τὸν ἀνώτερον κλῆρον, συμπεριφερόμενοι μὲ ἀβρότητα καὶ γλυκύτητα ὁσάκις ἡ σκληρότης τῆς ἐξουσίας δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα. Τὸ πρᾶγμα ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ Γερμάνης⁷, ὁ δὲ Λατῖνος Ἀρχιεπίσκοπος Ναυπλίου Καρ-

1. *Περ. Γ. Ζεζολέντη*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 13-14.

2. *Ἰω. Ν. Σταματέλου*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 469, 475.

3. *Σπ. Π. Λάμπρου*, Ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν προνοητῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 698. *Ranke—Καλλιγᾶ*, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν τῷ «Ἐρανιστῆ», Τόμ. Β' σελ. 855, ἐν τῇ «Πανδώρα», Τόμ. ΙΓ' σελ. 26.

4. *Αὐτόθι*, ἐν τῷ «Ἐρανιστῆ», Τόμ. ΙΒ' σελ. 854, ἐν τῇ «Πανδώρα», Τόμ. ΙΓ' σελ. 26.

5. *Σπ. Π. Λάμπρου*, Ἡ περὶ Πελοποννήσου ἐκθέσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέο, ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας», Τόμ. Β' (1885/88), σελ. 286. Πρὸς αὐτοῦ, Ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν προνοητῶν τῆς Πελοποννήσου, αὐτόθι, Τόμ. Ε' (1899/900), σελ. 650.

6. *Ranke—Καλλιγᾶ*, ἐνθ' ἄνωτ., «Ἐρανιστῆς», Τόμ. Β', σελ. 854, «Πανδώρα», Τόμ. ΙΓ' σελ. 26.

7. *Αὐτόθι*, «Ἐρανιστῆς», Τόμ. Β', σελ. 855-856, «Πανδώρα», Τόμ. ΙΓ', σελ. 27.

λίνης συμβουλεύει μετὰ πολλῆς σοβαροφανείας ὕψουλον τρόπον μεταχειρίσεως τῶν Γραικῶν. Ὅσαίς—λέγει—ἡ Ἐνετικὴ Ἀριστοκρατία δὲν εἶχε τὴν εὐχέριαν νὰ ἐνεργῇ ἐλευθέρως κατὰ τὴν διακυβέρνησιν τῶν Ἑλλήνων, ὄφειλε νὰ προσποιῆται καὶ νὰ ὑποκρίνεται. Διότι κατὰ τὸ πολιτικὸν τοὺς Ρωμαίους πρέπει νὰ τοὺς κυβερνᾷ ἡ αὐστηρότης, κατὰ δὲ τὸ δογματικὸν νὰ τοὺς νικᾷ μία ἀγάπη, τόσον τεχνική, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι οὐδὲν ἐνεργεῖ, καὶ ὅμως αὐτὴ νὰ ἐνεργῇ τὸ πᾶν¹.

Ὁ Ranke γράφει ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ τῶν εισοδημάτων ἐκάστου Ἐπισκόπου². Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο αἱ πληροφορίες τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ κατωτέρω θεωρεῖ τὸν πατριάρχη ἡρωταγωνιστὴν ἀπαραδειγματίστου σιμωνίας καὶ ἀνυποφόρου καταχρήσεως³, εἶναι ἐσφαλμένα. Πρῶτον διότι οἱ Ἐπίσκοποι ἐξηρῶντο ἀπὸ τοὺς μητροπολίτας καὶ ἔναντι τῶν τελευταίων τούτων κυρίως ὑπέιχον ὑποχρεώσεις. Δεύτερον διότι, ἔναντι τῶν παντοειδῶν εισοδημάτων τῶν μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων αὐτοκεφάλων καὶ σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων, τὸ ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου προοριζόμενον ποσοστὸν ἔναντι τῶν ἀντιμετωπιζομένων σοβαρῶν ὑποχρεώσεων τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἦτο μηδαμινόν. Τὸ πρᾶγμα διδασκόμεθα ἀπὸ πλείστας περιωθεισας πατριαρχικὰς ἀποδείξεις. Ὁ Ranke ἐστηρίχθη προφανῶς ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τῶν Ἐνετῶν προνοητῶν, αἱ ὁποῖαι τοῦλάχιστον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀξιόπιστοι. Ὁ προνοητὴς Ἰάκωβος Κορνέρ π. χ. διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὰς σχετικὰς ἐνετικὰς ἐνεργείας ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων Πελοποννήσου, προβάλλει τὴν κατάπτωσιν τῆς θρησκείας ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῶν σιμωνιακῶν ἱερέων, προσθέτων ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὅτι μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀνεξιθρησκείαν (!) καὶ τὰς λοιπὰς μεταβολὰς τῶν Ἐνετῶν πολλὰ κακὰ διωρθώθησαν καὶ δὴ ἐπεδιώχθη νὰ μὴ ἀποξενοῦνται αἱ Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησίαι τῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἀποκτηθέντων κτημάτων⁴.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ranke, πιστεύων ὅτι ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς Δύσεως ἐβελτιώθη ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐγένετο καλυτέρα διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν εισοδημάτων, ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὰ μυστήρια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκευῆ, ἀντὶ ξυλίων καὶ

1. Ἰω. Ν. Σταματέλου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 471.

2. Ἐνθ' ἀνωτέρω, «Ἐρανιστής», Β' 854, «Πανδώρα», ΙΓ' 26.

3. Ἀντόθι, «Ἐρανιστής», Β' 854, «Πανδώρα», ΙΓ' 26. Ὁ Ranke μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων Πελοποννήσου ἐξαιρεῖ τοὺς μητροπολίτας Παλ. Πατρῶν, Λακεδαιμονίας καὶ Μονεμβασίας, βάσει τῶν προνοητῶν πάντοτε, τοὺς δὲ ἄλλους κληρικούς συλλήβδην θεωρεῖ σιμωνιακούς, χρωματιζομένους, πωλοῦντας τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας.

4. Σπ. Π. Λάμπρου, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέρ, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 285-286. Παρ. Γ. Ζερλέντη, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία..., σελ. 6, 9.

κασσιτερίνων, καθὼς ἐπίσης ἐπεβλήθη ἡ κοσμία στολή τοῦ κλήρου¹.

Λίαν περίεργον πρᾶγμα φαίνεται, νὰ ὁμιλοῦν οἱ Ἐνετοὶ περὶ ἀνεξιθρησκείας, καθ' ἣν στιγμὴν αὐτοὶ μετέβαλον καὶ αὐτὰ τὰ Τουρκικὰ τεμένη εἰς Φραγκικοὺς ναοὺς² καὶ ποικιλοτρόπως ἐπίσαν τὸν λαὸν τῆς Πελοποννήσου νὰ δεχθῆ τοὺς φραγκοπαπάδες των³, πᾶν μέσον μεταχειρισθέντες πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν ὀρθοδόξων καὶ σχολεῖα ἀκόμη προπαγανδιστικὰ τοῦ καθολικισμοῦ ἰδρῦσαντες, μὲ δυτικούς μοναχοὺς διδασκάλους⁴. Ἐπεικῶς ἀνεξιθρήσκους χαρακτηρίζει τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ὁ Ἕλληνας ἱστορικὸς Σπ. Λάμπρος, ὅστις καὶ ἱκανὰς δικαιολογίας εὔρεν εἰς τὰς ἐκτιθεμένας ὑπὸ τῶν προνοητῶν ἀντιθρησκευτικὰς ἀπόψεις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπικρατοῦσαν θρησκευτικὴν κατάστασιν καὶ τὰ ληφθέντα μέτρα πρὸς δῆθεν βελτίωσιν αὐτῆς⁵. Ἐπὶ διαφορετικῆς βάσεως τοποθετεῖ τὸ ζήτημα, ἰσχυρῶς ἀντιλέγων ὁ ἱστοριοδίφης Περικλῆς Ζερλέντης⁶, αἱ ἀπόψεις τοῦ ὁποῦ εὗρισκουν τὴν δικαίωσιν των ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἀποκαλυπτικὰς τῶν Ἐνετικῶν διαθέσεων προτάσεις τοῦ καθολικοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καρλίνῃ⁷.

Ἐὰν τὸ βασίλειον τοῦ Μορέας—λέγει ὁ καθολικὸς ἀρχιερεὺς—ἦτο τόσον πλούσιον ἀπὸ λατίνους, ὅσον τῆς Γαλλίας ἀπὸ καθολικούς, θὰ ἰατρεῦετο ὁ Μορέας ἀπὸ τοὺς ἀχωνεῦτους χυμοὺς τῶν Γραικῶν⁸. Μεταξὺ τῶν ἄλλων δὲ περιφήμων ἰδεῶν του, συνεβούλευε νὰ ἐπιβληθῆ φορολογία ὑπὲρ τοῦ Πάπα, καθ' ὃν τρόπον εἰσεπρατίτετο ἡ τοῦ Πατριάρχου, πρὸς πρόληψιν δὲ τυχὸν ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ ἐπρότεινε νὰ δηλωθῆ ὅτι ἡ φορολογία εἰσπραττεται διὰ λογαριασμὸν τοῦ Πατριάρχου, πρὸς ὃν δῆθεν δ' ἀπεστέλλετο μερίμνη τοῦ πρίγκιπος, ὅστις ὁμως θὰ εὔρισκε τὸν τρόπον νὰ κρατήσῃ τὸ ὅλον ἢ μέρος τοῦ ποσοῦ ποῦ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῆ⁹.

(Συνεχίζεται τὸ τέλος)

1. Rank e—Καλλιγᾶ, ἐνθ' ἄνωτ., «Ἐρανιστής», Β' 856, «Πανδώρα» ΙΓ' 27.

2. Σπ. Λεβιάζη, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῶν Δυτικῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 613. Περ. Γ. Ζερλέντη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 16.

3. Ἀντόθι, σελ. 17-18, 10.

4. Rank e—Καλλιγᾶ, ἐνθ' ἄνωτ., «Ἐρανιστής», Β' 856-857, «Πανδώρα», ΙΓ' 27. Π. Γ. Ζερλέντη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 8. Ι. Ν. Σταματέλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 472.

5. Σπ. Π. Λάμπρος, Τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ ἡ περὶ Πελοποννήσου ἐκθεσις τοῦ Μαρίνου Μικιέλ, εἰς τὰ τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικὰ Μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 197-198. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέο, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 285-286.

6. Ἐνθ' ἄνωτέρω, σελ. 10 κᾶξ., 16 κᾶξ.

7. Ἰω. Ν. Σταματέλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 468 κᾶξ.

8. Ἰω. Ν. Σταματέλου, ἐνθ' ἄνωτέρω, σελ. 468.

9. Ἀντόθι, σελ. 475.